

El cós o còssos de la cordera a les poblacions de la comarca del Pla d'Urgell: des dels seus orígens fins al segle XX

Jaume Suau i Castro

Universitat de Lleida

RESUM: El cós o còssos de la cordera era un espectacle indispensable en totes les festes majors i atreia corredors de totes les comarques. S'anomenaven així aquelles corregudes rústiques d'origen magicoreligiós en les quals el guanyador era obsequiat amb una cordera.

A la nostra comarca tenim constància de la celebració d'aquest tipus de curses a pràcticament totes les poblacions. Arribaven a convocar força públic i participants ja que s'anunciaven als mercats (cós cridat). El pas del temps, i a mesura que la societat evolucionava, van anar donant pas a la introducció i en molts casos la substitució dels còssos per esports moderns (ciclisme, futbol...) i la seva assimilació per l'atletisme reglat.

L'article vol donar continuïtat i complementar la comunicació presentada a les Segones Jornades d'Estudis del Pla d'Urgell, que es va dedicar a les curses a peu a la ciutat de Mollerussa. En aquest cas té per objecte donar a conèixer la celebració d'aquestes curses rústiques a les poblacions de la nostra comarca a través d'un inventari obtingut a partir d'entrevistes i de recull documental.

PARAULES CLAU: Cós, còssos, cordera, curses a peu, esport, atletisme, pedestrisme.

ABSTRACT: Races such as "Cós" or "còssos de la cordera" were a staple entertainment in all town festivals, which gathered runners from all over this territory. These rustic races have a magical-religious origin, and their winner was honoured with a sheep.

There is evidence of these races in almost all towns in Pla d'Urgell. They used to be crowded events both in terms of public and contestants, as they were advertised in public markets ("cós cridat"). The passing of time and changes in society favoured the assimilation of "còssos" into regulated athletics and the promotion of modern sports (cycling, football...), which even substituted these races.

This paper aims to describe these events and present an inventory of races obtained after several interviews and a documentary review. Also, this paper complements our previous contribution to Segones Jornades d'Estudis del Pla d'Urgell, focused on running races in Mollerussa.

KEYWORDS: cós, còssos, cordera, running races, sport, athletics, pedestrianism.

Les curses a peu eren un dels atractius de les festes majors de la nostra comarca i les del voltant i tot-hom les coneixia com a còssos o cós de la cordera pel premi que rebia el guanyador. El segon i tercer classificats se solien emportar un parell de pollastres i un menat de cebes, respectivament.

L'origen d'aquestes curses és incert i els seus antecedents també. Però per aquests ben bé ens podríem remuntar als primers temps de l'aparició de l'home a la terra. Caminar i córrer de forma bípeda constitueix part de l'essència natural de l'home que ens identifica i ens caracteritza davant d'altres éssers vius. Ben aviat l'home es va valer de la seva condició física per cobrir les seves necessitats bàsiques: procurar-se aliments, defensar-se, traslladar-se i, per tant, sobreviure en un context força hostil. Tal és el cas representat en la que podríem considerar com la primera notícia directa i gràfica que tenim de l'activitat física a les nostres terres lleidatanes. Ens referim a les pintures rupestres del Cogul.

Aquestes activitats de seguida van formar part de les primeres cultures urbanes i, en forma de joc, van passar a exercitar-se tot creant i recreant a la vegada nova cultura.

Sota aquesta forma lúdica la comunitat tractava d'inferir en la interpretació de la vida i del món,² motiu suficient perquè ràpidament s'establís una mena de connexió divina on l'activitat física va pas-

¹ J. HUIZINGA, *Homo ludens*, Madrid, Alianza editorial, 1987, p. 63.

Reproducció parcial de les pintures rupestres de Cogul.

sar a formar part de les cerimònies religioses sota la forma de ritual magicoreligiós. Segons això podem pensar que l'origen de les curses a peu, en el format competitiu, es pot trobar ben bé en aquests rituals on hi havia la creença que es podia influir en les collites i en la bonança del poblat o tribu.²

Per altra banda, i per motius socials, religiosos, econòmics o de supremacia, en molts casos, s'originaven desafiaments, lluites i guerres entre les tribus, motiu suficient per considerar que l'exercitació atlètica, a més de tenir aquest component religiós, lúdic i festiu, afegia el de la preparació per a la lluita i la guerra.

Tot i que a l'Edat Mitjana, guerrera i espiritual per excel·lència, no eren les competicions esportives el primordial, sí que hi havia espai dins dels costums d'aquella època per les curses i perquè aquestes ocupessin un lloc molt important. A Lleida, Balaguer, Àger, Agramunt, Bellpuig... i a tots els pobles d'alguna importància de les nostres comarques lleidatanes, a mitjans del segle XV es corria a peu i s'organitzaven veritables campionats comarcals on es disputaven copes i altres trofeus de valuosos metalls.

En aquest sentit he pogut trobar i tenir a les meves mans un dels documents més antics en què

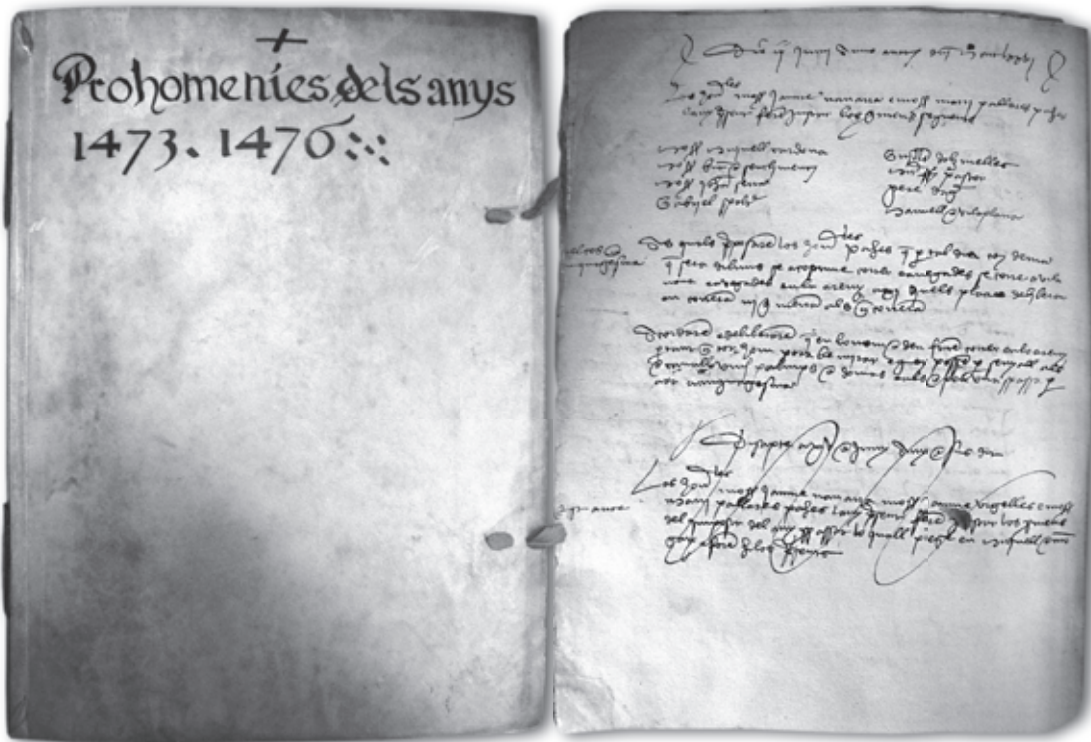
consta la celebració d'una cursa a peu a Lleida ciutat. Es tracta del *Llibre d'Actes del Consell de Prohomenia*, on apareix, en data de 2 de juny de l'any 1476, el següent: "Proposen los Pahers que tal dia com dema que sera dilluns (de Pentecostes) se acostume a correr em vegades se corre em Vilanova, em vegades em lo Areny axí quels placia deliberar. S'acorde correr al Areny axi tothom podra mirar facilmen e que es pose per senyal als de cavall vuit palms de domas e als de peu una espasa".

Per marcar l'arribada de la cursa de cavalls es col·locava una tela de domàs de vuit pams de llargada que s'aguantava entre dos pals i per als de peu es clavava una espasa al terra.

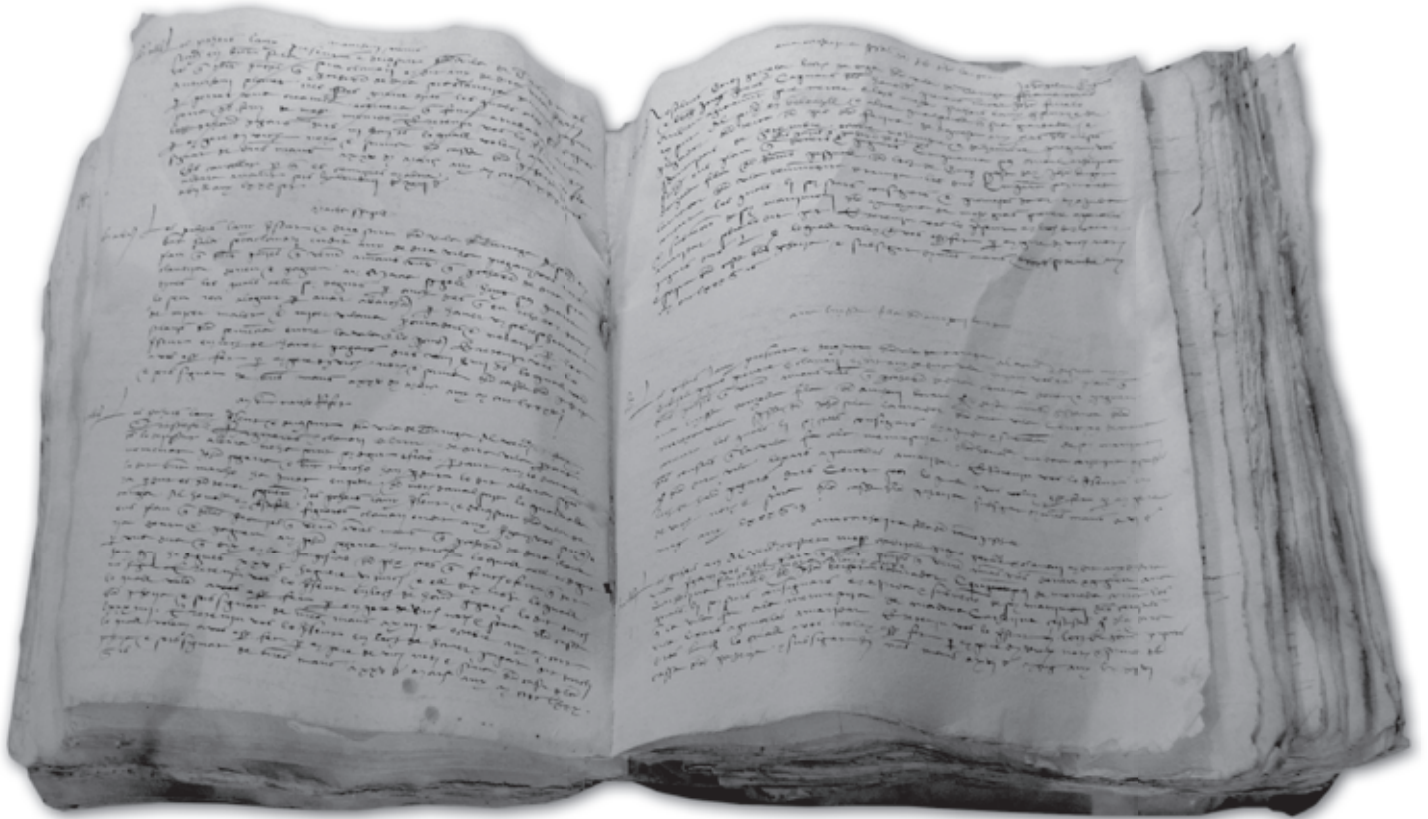
Aquestes pugnes eren presenciades per una gran multitud de gent vinguda de pobles i barris veïns i s'apassionaven, discutien i apostaven igual que ara. Aquestes trobades encenien rivalitats entre unes i altres poblacions, les quals tenien els seus campions, molts dels quals acudien de llunyanes terres.

A Tàrraga, en el *Llibre d'Albarans* de 1479-1490 de la ciutat, apareix una entrada en què diu: "... mana, a favor de Monfà, mercader, que es paguin a Margarida, muller de Francesc Palau, catorze sous que se li devien per dos parells d'oqueus que

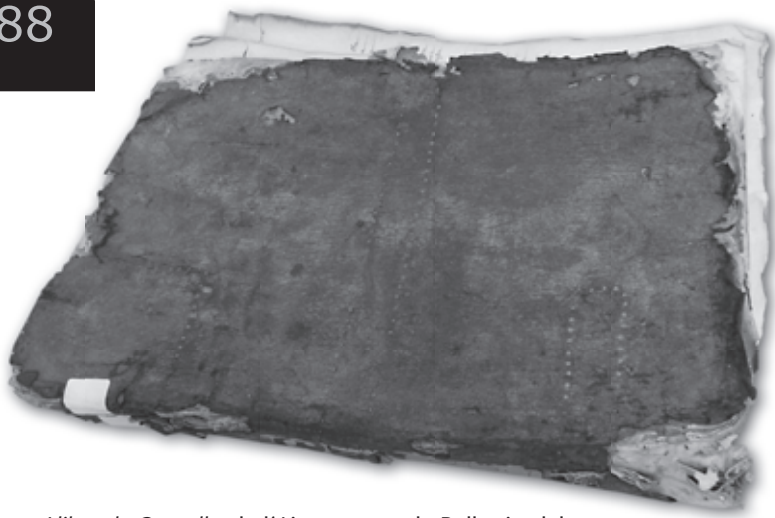
² Joan Amades ens fa la següent reflexió en relació al que diem: "Les curses o cóssos, com tot allò que representa uns moviments ràpids i accelerats, segons opinió de l'etnografia, recorden fórmules i sistemes de màgia simpàtica conduents a afavorir el creixement i desenrotllament dels vegetals en general i en especial de les plantes interessants a l'home i al seu bestiar, desenrotllament que el primitiu creu obtenir per efecte imitatiu, i per reflex, en els vegetals, del moviment ràpid de l'home produït en determinades circumstàncies i en funció sagrada i ritual". J. AMADES, *Costumari català. El curs de l'any*, vol. IV, Barcelona, Salvat editores, 1983, p. 9.

Libre d'Actes del Consell Particular (Prohomenia). 1473-1476, reg. 459. Arxiu Municipal de Lleida.

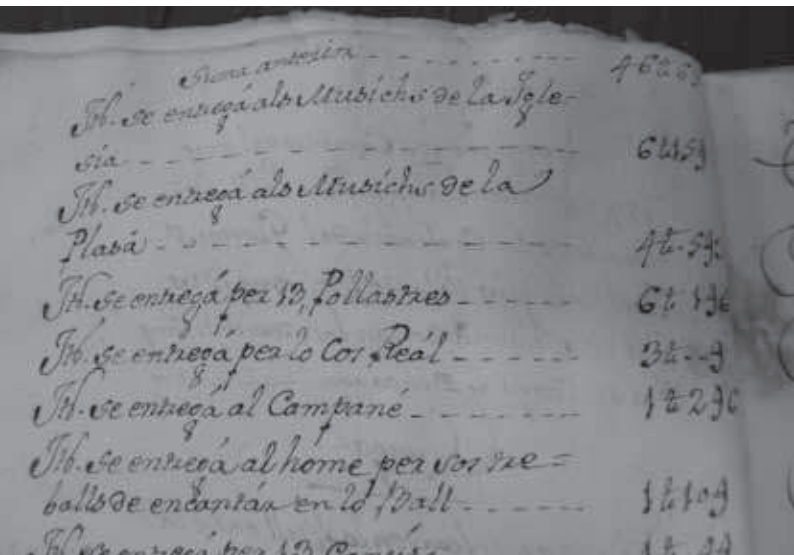
Libre d'Albarans de 1479- 1490. Arxiu Comarcal de l'Urgell.

Llibre de Consells, de l'Ajuntament de Bellpuig dels anys 1558-1584. Arxiu de l'Ajuntament de Bellpuig.

van ésser donats als corredors que “corregueren a la festa de Nostra Dona la Verge Maria d'Agost proppassada”.

A Bellpuig, en el *Llibre de Consells de l'Ajuntament de Bellpuig*, dels anys 1558-1584, de data 17 de gener de 1558, apareix la necessitat de poder celebrar el cós perquè Sant Sebastià preservi de la pesta la població;³ també he trobat en el *Llibre de la Germandat de Sant Roc i de Sant Sebastià* referències a la devoció invocadora per aquest altre sant igualment protector de la pesta, Sant Roc, i a la importància que els còssos van adquirir en les pregàries de la vila.

Llibre de la Germandat de Sant Roc i de Sant Sebastià. Arxiu de la Rectoria de Bellpuig.

Així, a partir del segle XVI, els actes bàsics de la celebració eren el rosari matinal, la missa, el sermó, els còssos i el ball de Sant Roc. Aquests dos darrers, que es feien a la tarda, eren considerats també de celebració religiosa i de culte al sant no menys importants que els altres del matí. En aquest mateix *Llibre de Comptes* apareixen diverses partides destinades a la celebració del *Cós Reial* o de la *cordera*, considerada com a cursa principal, junt amb d'altres per al pagament dels pollastres que els guanyadors de la resta de còssos s'havien d'endur.

Els còssos que ja ocupaven un dels llocs privilegiats en el llistat de les activitats festives rurals; ho són també en la celebració dels aplecs en ermites i santuaris. L'església hi veu un possible perill i decideix enfortir-ne el control. Prova del que dic es pot trobar en les *Constitucions Synodales* que es van celebrar a Lleida l'any 1761, essent bisbe de la ciutat el Sr. D. Manuel Macías, on dirigeix les ordenances pertinents de vigilància als mossens de les respectives poblacions.

Referint-se als aplecs a les ermites diu el següent:

CONSTITUCIÓN III . De ruralibus ecclesiis.

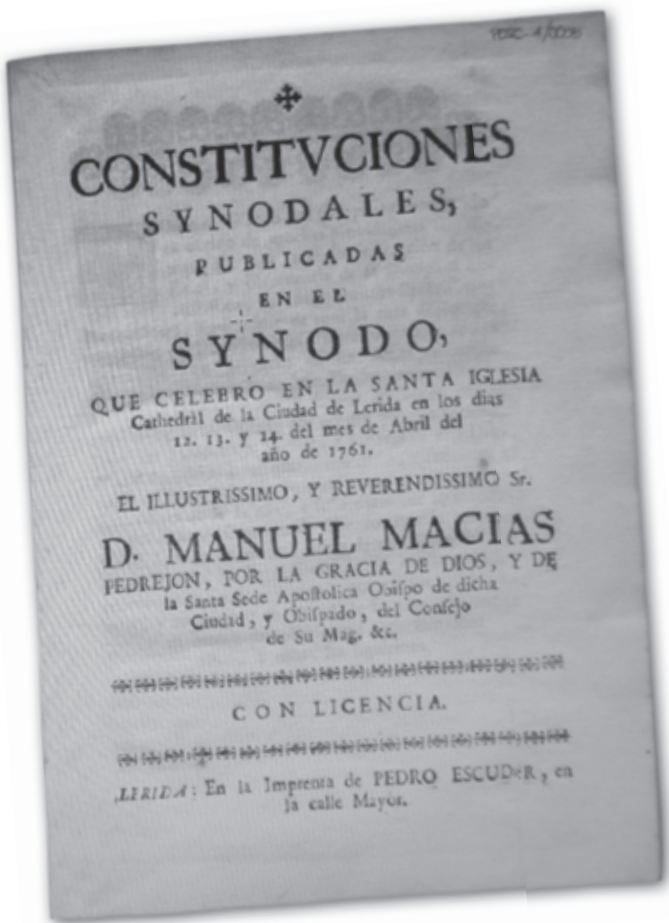
Haviensenos informado, que en las Hermitas yermas en dias señalados del año se celebran algunas solemnidades, y que con ese motivo, se juntan de muchos Pueblos, siguiendose grandes desordenes en la licenciosa juventud, con bales profanos, carreras en os campos de hombres, y mugeres, cometiendose hasta el horrendo delito de gritos, riñas, y pependencias en el sagrado... S.S.A. Prohivimos baxo de Censura precisa estos desórdenes; y mandamos, que los Curas zelen con el mayor desvelo de la santa veneración de los Santuarios, según lo dispuesto por la Santidad de San Pio V.

Bull fub die 19. April. An. 1566.

La vestimenta o, millor dit, la manca d'aquesta, que formava part de l'equipació dels corredors també fou motiu, i gran, de preocupació. En les mateixes *Constitucions Synodales* es va arribar fins i tot a amenaçar amb l'excomunió a qui prengués part en les curses amb una vestimenta no adient o amb la falta d'aquesta.⁴

³ Veure l'article de J. SUAU CASTRO, "Aproximació històrica a l'evolució de les curses a peu a la ciutat de Mollerussa", *Mascançà. Revista d'estudis del Pla d'Urgell*, núm. 3 (novembre de 2012), p. 85-92.

⁴ Veure l'article esmentat de J. SUAU CASTRO, "Aproximació històrica a l'evolució de les curses a peu a la ciutat de Mollerussa".

Constituciones synodales: publicadas en el Synodo que celebra en la Santa Iglesia Cathedral de la ciudad de Lerida en los dias 12, 13 y 14 del mes de abril del año 1761 el Ilustrísimo y Reverendísimo Sr. D. Manuel Macías Pedrejón. Fons Roman Sol i Carme Torres. UdL: Fons digitalitzats.

Els còssos, que gairebé no faltaven mai en les principals festes del món rural de la nostra comarca, posaven a prova els joves més garrits i es convertien en tot un espectacle. En molts casos les curses eren acompanyades per la banda de música i sembla que hi havia una dansa pròpia, semblant a una jota, relacionada bé amb els guanyadors o bé amb la crida per conduir els participants a la sortida.

Tal va ser la repercussió dels còssos que fins i tot van ser tema d'inspiració per alguns escriptors del moment.⁵

La dissonància entre el caràcter rústic dels còssos i la modernització que experimentà la burgesia en el segle XX i la introducció dels esports "moderns" com el futbol o el ciclisme van anar eclipsant i subs-

tituint, sobretot a les grans ciutats, els còssos. A més, es va produir la seva assimilació cap l'atletisme reglat, inspirat en els darrers corrents europeus.

La preocupació per la cultura física arriba fins a l'últim detall en la cura i preparació del nou atleta. Una mostra d'això l'hem trobat en un manual publicat l'any 1916 en què es parla de la higiene del corredor i, fins i tot, especifica la fórmula de la colònia que havia de fer servir l'atleta.⁶

Aquest intens control dels còssos arribà a tal punt que la Federació Catalana d'Atletisme va prohibir els seus atletes de participar en aquestes curses. Cosa que pot explicar en part el perquè no es troben tantes notícies a la premsa relacionades amb les corderes i sí les dedicades a altres esdeveniments esportius com el futbol, la boxa o el ciclisme.

Tot i així hem pogut recollir un extens inventari de la celebració de les curses a peu en les poblacions de la nostra comarca. A continuació en detalllem algunes.

INVENTARI DE LES CURSES DE CORDERES A LA NOSTRA COMARCA

Hem trobat evidències de la celebració dels còssos a pràcticament la totalitat de les poblacions de la nostra comarca. En concret: Barbens, Bell-lloc, Bellví, Castellnou de Seana, el Palau d'Anglesola, el Poal, Golmés, Ivars d'Urgell, Linyola, Miralcamp, Mollerussa, Torregrossa, Vallverd, Vilanova de Bellpuig i Vila-sana.

Barbens

En entrevista realitzada a Joan López Querol, exvigilant del castell de Barbens, ens confirmà haver presenciat els còssos que es feien abans de la guerra on es donava un corder al primer classificat. Diu que es corria per dins del poble per la festa major d'agost. Tothom sortia a veure-ho. En curses posteriors es van donar primes.⁷

Una altra referència que tenim, ara més antiga, correspon al que es va publicar al diari *El Correo de Lérida* el novembre de l'any 1915 on es deia que el dia 8 d'aquell mes, "a las 3 de la tarda tindrà lloc lo típic Cós de la Cordera".⁸

⁵ Tenim, per citar-ne algun, a Josep Iglesias amb el poema "El cós de la cordera"; Lluís Roca i Florejachs, "Los cossos"; o bé en el segon accèssit als Jocs Florals de 1903 a Lleida amb el títol "Lo cós de la cordera, costum de la terra".

⁶ A. MALUQUER, *Carreras a pie*, Barcelona, Editorial Ibérica. 1916.

⁷ Les primes eren uns premis en metàl·lic que s'oferien al primer que passés a la volta següent.

⁸ *El Correo de Lérida*, núm. 1.107 (6 de novembre de 1915), p. 1.

Bell-lloc

El diari *La Vanguardia* de 1915 anunciava el programa de festes de Bell-lloc en honor al seu patró Sant Miquel. Ho feia dient que després de les solemnes processos i oficis, a les 11 hores del matí tindria lloc "la corrida de la cordera".⁹

Temps després, a la revista *Lleida* de 1930, Laureà Vilalta publicava un llarg text on descrivia l'activitat de cultura física que es pensava dur a terme l'1 de juny d'aquell mateix any. En concret deia:

Bell-lloc demostrarà a la joventut de tot l'Urgell el sentit de ciutadania i de civisme que requereix un poble que corre a passos llargs pel camí de l'ideal. Amb la gran manifestació esportiva que té organitzada, sabrà correspondre a l'afició lleidatana amb les més variades classes de jocs com són, boxa, futbol, atletisme, salts, etc.

Tothom sap el poc arrel que fins ara ha pres la cultura física per ací a Lleida. Arreu es veu l'analfabetisme orgànic i el deformisme de les persones...

Bell-lloc no discrepant de les correnties del nostre temps vol sortir del parasitisme en què estem sotmesos per a ajuntar-se amb els pobles cultes.¹⁰

Els còssos van continuar celebrant-se i Bell-lloc va tenir un dels més destacats corredors de l'època. Es tracta de Francisco Cases qui, a més de guanyador de corderes, va quedar tercer a la Volta a Lleida de 1940 i 1942. Aquesta última darrere les dues figures del moment, Jaume Florensa i Bonaventura Baldomà.

Bellví

La primera notícia que tenim de la celebració del cós de la cordera és de l'any 1890. Seguint les indicacions dels germans Balagué i Salvia hem trobat la referència publicada en el *Diario de Lérida* del dimecres 29 d'octubre de 1890 on es feia ressò del programa d'actes de la celebració del VII centenari de l'aparició de la Mare de Déu de les Sogues.¹¹ El text diu el següent:

Nos escriben desde Bellví, dándonos cuenta de la brillantez con que se ha celebrado el domingo la fiesta mayor. Hubo castillos de fuegos artificiales i cossos, pasaca-

Francisco Cases. Arxiu Jaume Suau.

lles, serenatas, etc. Dos velocipedistas de Lérida dieron al cos de la cordera, mucho atractivo. La concurrencia fue extraordinaria.

Gairebé vint anys després, el 1909, tant el diari *El País* com *La Vanguardia*, ens donen notícia d'un corredor de Bellví que va fer la gesta de guanyar a Bonaventura Tilló d'Arbeca, considerat com el millor corredor d'Espanya d'aquell temps. Es tracta d'Andrés Boté o Bota (segons un diari o altre), que es va fer mereixedor de la copa que va oferir la comissió de les festes als Camps Elisis de Lleida:

Final de las fiestas. En la carrera de resistencia se inscribieron seis corredores y fué de las más interesantes, pues entre los inscritos figuraban corredores afamados del Cos; a la segunda vuelta se descalificó a uno de los corredores por haberse salido de la pista, llegando finalmente por el orden siguiente: 1º Andrés Bota, corredor de Bellví; 2º Ventura Tilló de Arbeca y 3º Álvaro Valls soldado de Navarra, natural de la Habana.¹²

⁹ *La Vanguardia*. núm. 15.388 (24 de setembre de 1915), p. 8.

¹⁰ L. VILALTA, "De les nostres comarques. Bell-lloc", *Lleida*, núm. 126 (31 de maig de 1930), p. 14.

¹¹ *Diario de Lérida*, núm. 1.539 (20 d'octubre de 1890), p. 3. També a BALAGUÉ i SALVIA, *Bellví, del Tossal de les Sogues al Canal d'Urgell*, Balaguer, Impremta Romeu, 1980, p. 416.

La carrera de resistència, que obtuvo la copa ofrecida por la comisión de festejos, ganada por Andrés Boté, corredor de Bellvís; el segundo premio, Buenaventura Tilló, de Arbeca, y el tercero Álvaro Valls, de la Habana.¹³

Anys després, el diari *Lo Pla d'Urgell* d'octubre de 1912, descriu les activitats del programa de festa major fent menció explícita al cós de la cordera: "Dia 27 a les 11. Lo popular y tradicional cos de la cordera".¹⁴

Als anys vint els còssos ja estaven clarament instaurats i formaven part d'un dels actes més importants de la festa. Tant és així que fins i tot s'anava a buscar als atletes més famosos del moment. És el cas d'en Ramon Bellmunt, campió de Catalunya de cros l'any 1931. Ell mateix explica en una entrevista a un diari la seva presència a Bellvís:

- Es va trobar alguna vegada malament abans de córrer?
- Sí, a Bellvís, havia nascut el meu noi, per el que no hi volia anar, però em van vindre a buscar i vaig tenir que córrer inclús amb una forta rampa, però la vedella (el primer premi) me'l vaig endur igual.

Podem observar que el premi no era gens dolent per l'època. També a l'entrevista que vam realitzar al seu fill ens explicava una altra participació del seu pare al cós de Bellvís. Ens deia: "Conta que a Bellvís hi va anar a peu junt amb un company i va haver de fer la tornada també a peu, però amb la cordera. Aquesta se'ls va escapar pel mig d'unes vinyes i contava que van córrer més per poder caçar-la que a la mateixa cursa".

Cap als anys 30 les curses també se celebraven a la mitja part dels partits de futbol. Prova del que diem la tenim a l'any 1930. El diari *Lo Pregoner* publicava en les seves pàgines: "A les tres gran partit de futbol de campionat entre el F. C. Juneda i el local amb cursa pedestre a la mitja part".¹⁵

La tradició per aquestes curses a Bellvís es va imposar fins i tot amb les restriccions de finals de la Guerra Civil. Així hem trobat anunciat en un programa de la festa major de 1939 que "a las doce se correrá la tradicional cordera".

Els còssos solien tenir lloc el segon dia de la Festa Major. Sortien del mig de la població i arribava a la partida del Tossal Roig (Bassa Rodona), pel camí de Tèrmens, i tornada pel carrer major fins a la plaça de l'església.¹⁶ Sembla ser que hi havia dos circuits, un pels del poble amb sortida i arribada a la plaça de l'església però que anava fins a la bòvila i l'altre, el dels "professionals", que arribava fins el Lledoner del Txeco (un lledoner que creixia en una esclatxa d'una roca que hi havia en aquell temps).¹⁷ La distància que feien els "professionals", l'hem mesurada i fa, entre anar i tornar, uns sis quilòmetres i tres-cents metres aproximadament.

Lloc on hi havia el Lledoner de cal Txeco. Foto Jaume Suaú Castro.

El primer dels corredors locals rebia una cordera com a premi, el segon dos pollastres i a l'últim se li reservava la ceba. Els pollastres se solien penjar en una barra o bastó llarg amb unes cintes que s'exposaven recolzats a la paret de Cal Capdevila.¹⁸

Un d'aquests corredors fou en Tonet Solsona Corbella de cal Cassaca, nascut el 1902. Se'ns explica que junt amb en Ramon de ca l'*Hermano*, Cisco Pera i en Ramon de cal Mateu, realitzaven la cursa

¹² *El País*, núm. 8.865 (25 de maig de 1909), p. 2.

¹³ *La Vanguardia*, núm. 13.031 (24 de maig de 1909), p. 5.

¹⁴ *Lo Pla d'Urgell*, núm. 25 (19 d'octubre de 1912), p. 6.

¹⁵ *Lo Pregoner*, núm. 244 (9 de novembre de 1930), p. 15.

¹⁶ Informació facilitada per Ramon Torné Esteve.

¹⁷ Informació facilitada per Quimet Salvia Moix.

¹⁸ Informació facilitada per Laureano Tomàs.

en calçotets. Un altre corredor que va guanyar molts anys va ser Ignasi Puig Prim, de cal *Caterí*. Home fort que posteriorment va ser massatgista del C.F. Bellví.

El pare d'en Tonet Solsona era un gran seguidor, animador i promotor d'aquest tipus de curses i molts cops es desplaçava a peu a les poblacions veïnes per a veure-les: els Alamús,¹⁹ Bell-lloc, el Poal...

Sembla que després de la Guerra Civil també es van continuar celebrant,²⁰ tot i que, com en tants altres llocs, es van anar derivant cap a les curses de bicicletes. Hom recorda la participació d'atletes molt importants en la història de l'atletisme català, com és el cas de Gregorio Rojo, de Barcelona, o el nostre Bonaventura Baldomà, de Rosselló. Molt sovint s'emportava la cordera un corredor de Corbins. Pensem que aquest no era altre que en Jaume Florensa.

Castellnou de Seana

En Cisco de cal *Bergadà* ens comentava que encara ara existeix cal Cós situat a la vora d'una pujada que els corredors feien a la cursa en el camí que va cap a Ivars d'Urgell, cosa que hem pogut comprovar.

Dos dels corredors locals que hi prenen part eren Jesús Vilaltella i Ramon Ribalta. També m'explicà que n'hi havia una altre que era de Vilanova de Bellpuig, anomenat Josep Rulló de cal *Carletes* que solia venir a córrer i gairebé sempre guanyava la cordera i s'ho emportava tot, fins a tal punt que els altres deien: "Si ve el *Rulla* no cal que anem a córrer, nosaltres".

El Palau d'Anglesola

De mans d'en Sebastià Garralón hem pogut veure un ofici de l'Ajuntament del Palau datat el dia 30 d'agost de 1880 en què l'alcalde relata les activitats que es pensaven dur a terme a les festes d'aquell dia. Hi podem veure el córrer la cordera i els pollastres i també la "*corrida de cántaros*".²¹

En l'entrevista que vam realitzar a Josep Teixidó Tomàs ens explicava que el seu padrí ja corria els cóssos i que ell mateix havia pres part a les de Vila-sana, de l'Estany d'Ivars i del Palau. Recorda

que al primer li donaven un corder i al segon uns pollastres.

El seu padrí, Ramon Tomàs Bonjorn, a finals del segle XIX i inicis del XX, tenia una finca prop de Vila-sana i per la festa major deixaven les mules lligades al tros amb el sac del menjar i es desplaçaven a peu fins al poble Allà corrien i després tornaven amb la cordera guanyada cap al poble.

Ens comenta en Josep que cap als anys 40 i 50 es corria per la festa major al camp de futbol i pels darreres. S'establien diferents categories. Recorda que també es feien a Mollerussa i a Bellví i que si no hi participava pel que fos, li agradava molt anar a veure-les.

Corria amb espartenyas i no feia cap tipus d'entrenament. Recorda que una vegada volien anar ell i un amic a córrer a Vila-sana. Va anar a casa seva per agafar la bicicleta però el seu pare ja se l'havia endut. Llavors ell hi va anar corrents i el company amb la bicicleta. I la tornada igual. Va guanyar una capsa de galetes.

Josep Teixidó. El Palau, 4 de febrer de 2012.

A la postguerra durant els anys 1940 i 1950, Josep Ripoll recorda que es continuaven celebrant curses a peu per la festa major. Qui solia guanyar

¹⁹ Els Alamús gairebé podem dir que va ser lloc de pelegrinatge per la gent de Bellví quan es feien els Cóssos, ja que s'hi desplaçava molta gent per tal de poder veure'ls.

²⁰ Informació facilitada per Lola Solsona Torrent.

²¹ Aquesta prova solia estar destinada i reservada a les dones.

era Gregorio Rojo, de Barcelona. També hi prenia part un corredor de Vilanova de Bellpuig del qual no recorda el nom, però pensem que podria tractar-se de Josep Rulló de cal *Carletes*.

Sí que hi havia un corredor local anomenat Ramon Tomàs Dalmau que es va iniciar a l'atletisme al fer el servei militar. D'allí va fitxar pel R.C.D. Espanyol.

El Poal

La primera referència que tenim l'hem trobat al diari *Lo Pla d'Urgell* de l'any 1914. S'hi explica el següent:

Com es de suposar en tota festa major de poble, tampoc hi mancà lo cós, la imprescindible corrida de cordera, diversió més o menys diguem-ne bàrbara ja que ni al mateix vencedor de la lluita li arrendo la ganància per lo costosa que li degué ser la victòria, doncs la cara que feia al arribar a la meta mes semblava la de un mort que no la de un viu que's diverteix corrent. Mes xiroi arribà el corredor de la seba.²²

Dos anys després, el 1916, el *Correo de Lérida* publicava que "lo dia 30 de onze a dotse lo tradicional cos de la cordera, essent presidit aquest pel dignísim batlle i demés autoritats, no faltant-hi tampoc la banda de música per animar mes l'acte".²³

Podria ser molt bé que en aquests còssos haguessin participat tres corredors del mateix Poal, segons es desprèn del contingut de l'entrevista que vam mantenir amb Josep Clèries Balcells, de 93 anys, que ens va comentar que el seu pare va córrer entre els anys 1915 i 1920, junt amb Francisco Macià, *Cisco el Sala*, i en Baptista Fabregat de ca *l'Esquerreta*, en curses a peu que se celebraven a Vila-sana, Bellvís, el Poal, Bell-lloc, Vallfogona de Balaguer, Linyola...

Aquestes curses, molt solemnes, creaven molt interès i participació. Els corredors forasters es canviaven darrere del carrer Major, on hi havia l'era de cal Puig.

Josep Teixidó també va ser corredor de corderes. La primera vegada que va córrer va ser per la festa major del Poal l'agost de 1941. Després va seguir la de Bellvís on comenta que va guanyar un de Corbins (suposem que Jaume Florensa) i ell va quedar segon. Recorda que a Bellvís donaven un corder al primer i tres pollastres al segon.

Joan Baptista Fabregat Valls (1898–1980). Arxiu de la família.

Ens explica que en els primers temps el circuit sortia de la plaça de l'Ajuntament, anava pel carrer Raval on tombava, pel carrer Major i altre cop fins a l'Ajuntament. Calcula que eren uns 850 metres. Se

Josep Clèries Balcells, de 93 anys, i l'autor de l'article.
El Poal, 20 de gener de 2012.

²² *Lo Pla d'Urgell*, núm. 123 (5 de setembre de 1914).

²³ *El Correo de Lérida*, núm. 1.348 (27 d'agost de 1916).

solien fer entre dotze i tretze voltes, equivalents a gairebé uns deu quilòmetres. A les tres voltes solia haver-hi alguna prima. D'aquestes últimes hi havia un personatge, el coronel Bonet, que era de Bellvís i propietari del molí Agència la Camerana que acudia des de Barcelona amb la seva muller. Arribava a cavall i se situava dalt d'una carreta amb un majordom anomenat Casals, i des d'allí concedia les primes.

Ens confessa que li agradava molt córrer i per tant anava a tot arreu corrent. Fins i tot s'entrenava en un guaret.²⁴ Anava els diumenges cap les partides de Sarcènit i la Coma.

Mentrestant sortien alguns tipus de juguesques, rivalitats i desafiaments que, per altra banda, eren comuns en les poblacions on hi havia bons corredors, bé amb un amic seu que anava amb bicicleta i ell a peu o bé amb d'altres corredors als quals els deixava que s'avancesin mig tomb.

Posteriorment es va córrer al camp de futbol. Recorda que amb ell també havien corregut Joan de cal Pascual, Aimar de cal Peroy i Salvador Sellart Balcells de ca l'Aguatzil.

Maria Teresa Bonell, a la qual també vam entrevistar, ens explicà que la cordera i els pollastres els pagava l'ajuntament, i que els principals organitzadors eren els de la ferreria i el de la fusteria.

Els còssos eren les activitats que més ambient i expectació generaven per la festa major, ja que les curses eren per a tothom; els balls ja eren més restringits. Tots els carrers estaven plens de gent a banda i banda, tot i que la part ombrívola era la més sollicitada. Treien els bancs i cadires que normalment eren a l'entrada de les cases i els nens s'asseien al peu del bordó. On hi havia més gent era a la plaça.

Conta que els nens petits quan anaven al col·legi també practicaven les curses. Molts ho feien descalços.

També ens explica la desil·lusió que va tenir un any el seu marit quan una vegada va anar a la seva era i des de dins de la porta va escoltar com els corredors vinguts de fora pactaven la cursa.

Golmés

La primera referència que tenim prové de l'escrit on don Francisco de Paula Mellado va recollir les impressions del viatge que va fer per tota Espanya

Cursa passant pel carrer Raval 8 de maig. El Poal. Arxiu Joan Miret.

l'any 1850. S'hi explica que anant de Lleida cap a Barcelona va parar a menjar a Golmés. I descriu el següent:

No sé qué funcion religiosa o aplechs, pues era dia de fiesta, nos presentó ocasión de observar algunos juegos que nos llamaron la atención. El primero fué el de la morra, cuyo origen se hace subir á los romanos.... Otro fué el de los cosos o carreras. Las había de hombres y mugeres; el primero de aquellos era un cordero bien cebado, y el de estas un gallo y dos gallinas; pero les era mas difícil alcanzarlo, pues debían correr con un cántaro lleno de agua en la cabeza, sin verter una sola gota... Golmes tiene trescientos sesenta y dos habitantes, y pertenece al juzgado de Lérida.

Ivars d'Urgell

Tenim notícia de la celebració de les curses a partir de l'octubre de l'any 1913. En un article a *Lo Pla d'Urgell* es deia que "a la tarda hi hagué cós a peu, en què els corredors guanyaven un corder i una cordera, dos pollastres, i dues polles, una gran carbassa i un gran carbassó."²⁵

A l'any següent la mateixa publicació explicava les activitats a dur a terme per la festa major: "Festa Major. Les festes profanes, concorregudes i anima-

²⁴ El guaret és un sistema de conreu que consisteix a deixar reposar un any sí i un any no, un terreny empobrit i no treballat per tal que torni a adquirir fertilitat de cara a una nova collita.

²⁵ *Lo Pla d'Urgell*, 4 d'octubre de 1913, p. 6.

des, lo mateix los balls en envelat i sala, que'ls còssos, i'l castell de foc...".²⁶

I encara un altre any després, el 1915, era el *Correo de Lérida* qui descrivia el programa de la festa major tot anunciant que el dia 13 de setembre tindria lloc el Cós de la Cordera.²⁷

Per altra banda i gràcies a la informació aportada per en Jaume Guiu es pot saber que Pere Marsinyach Tarroja, matador de porcs, que es desplaçava d'un poble a un altre, va ser el guanyador de la cordera l'any 1922. Samuel Pifarré Closa la va guanyar als voltants de 1932. Jaume Marsinyach Matamala ho va fer l'any 1934.²⁸ Pau Angladell era qui subministrava els corders. Ell era el pastor que es llogava i qui els guardava mentre es feia la cursa. El cós es feia per dins del poble. Segurament la sortida es trobava on actualment es coneix com la Bassa (davant la pista) i es feia el tomb per dins de la població.

Linyola

Diverses són les referències dels còssos i curses a peu que tenim de Linyola. Una és la que Valeri Serra Boldú va publicar al diari *La Renaixença* descrivint els actes i activitats que es van organitzar per la festa de l'arribada de l'aigua a Linyola els dies 30 de maig i 1 de juny de 1899 i que Joan Civit recull al seu llibre.²⁹ Entre altres deia que "s'havien disposat jochs pera que'l poble hi prengues part, y ab gran contentament de tots lo que'ls presenciaven va ferse'l cos dels cantis, lo dels sachs y'l de la viga ensabonada, finalitsant ab lo de la cordera, que es lo sport més generalitzat en tot lo país".

Aquest mateix esdeveniment el va recollir el diari *La Vanguardia* en la seva edició del 6 de juliol de 1899:

Nuestra villa acaba de celebrar con inusitados festejos la traída de aguas potables á la población y la inauguración de las fuentes públicas, durante los días 1 y 2 del corriente. Durante el domingo, además de los bailes, se divirtió el pueblo con juegos, cucañas, fan-toches y corrida de cordera".³⁰

Pocs anys després el *Diario de Lérida* de 1907 feia menció dels actes que es van organitzar en honor a Santa Quitèria:

Des d'ahir, inclusivament, es gaudien a la vila de Linyola unes magníficients festes religioses i populars en honor de Santa Quitèria, la seva patrona excelsa. Al llarg la diada present i a la manera de l'espectacle més emblemàtic d'elles es va córrer "la cordera", mitjançant la participació d'un voluntariat masculí nombrós i curull de les ganes de participar-hi.³¹

Quant al cós podem dir que el recorregut iniciat al la sortida s'efectuava des del lloc anomenat cal Manel Salgaire i anava fins a la Granja Pons i Arola (actual Granja Vicente Ferrer) i tornava pel mateix camí. El recorregut l'hem mesurat i fa uns 6.000 metres. Posteriorment es va córrer al voltant de la plaça Planell.

Ja a començaments dels anys trenta trobem dues referències més a *Lo Pregoner*. A la primera es posa de manifest la importància de la cursa al comptar amb la presència dels millors corredors de Lleida, i a la segona s'anomena Ramon Roca com a gran corredor a peu:

A continuació es feu una Cursa pedestre prenent-hi part els millors corredors de la província de Lleida. El recorregut de aqueixa cursa fou de nou a deu Kilòmetres voltant el camp quaranta voltes. Durà una mica més de mitja hora.³²

El dilluns de Pasqua anà el F. C. Linyola a festa major de la Granja de l'opulent Sr Pons contendint un emocionant encontre amb el Bellcaire F. C. disputant-se una valiosa copa que en feu ofrena l'entusiasta del futbol i gran corredor pedestre Ramon Roca, a l'equip que sortís victoriós.³³

Després de la Guerra Civil també es continuaren celebrant els còssos, tal i com podem llegir al programa de festa major Linyola corresponent a l'any 1943. Per al dia 22 estava previst:

²⁶ *Lo Pla d'Urgell*, núm. 125 (19 de setembre de 1914).

²⁷ *El Correo de Lérida – Diario Tradicionalista*, núm. 106 (11 setembre 1915).

²⁸ Sembla que era un personatge força peculiar. Entre altres conten que era molt bon jugador de futbol. La seva principal característica era que jugava descalç i també diuen d'ell que en comptes de menjar a la taula sempre ho feia en una altra cadira.

²⁹ J. CIVIT ESMATGES, *Linyola, el meu poble*, Lleida, Pagès editors i Ajuntament de Linyola, 2002, p. 109-111.

³⁰ *La Vanguardia*, núm. 5.811 (6 de juliol de 1899), p. 7.

³¹ *Diario de Lérida*, núm. 23 (maig de 1907).

³² *Lo Pregoner*, núm. 241 (12 d'octubre de 1930), p. 11.

³³ *Lo Pregoner*, núm. 221 (26 d'abril de 1931), p. 11.

A las 12'30.- GRANDIOSA CARRERA PEDESTRE (tradicional Cos de la Cordera) de libre participación, adjudicándose los siguientes PREMIOS

1º Un valioso cordero, cedido por los ganaderos de esta localidad D. Francisco Pedrós y D. Sebastián Morera.

2º Dos magníficos pollos, regalo del productor D. Pablo Tribó.

3º Una cebolla de la huerta liñolense acompañada de 2 botellas de marca. Valiosas primas.

Miralcamp

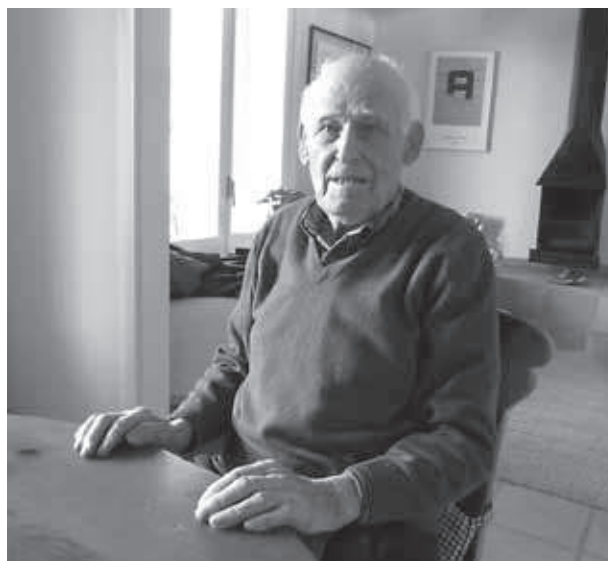
A les entrevistes realitzades a Llorenç León Solé i Joan Civit ens van explicar el següent: en un primer recorregut inicial se sortia de la Plaça Sant Jaume passant per la Costa de la Creu tot enfilant l'actual carretera de Mollerussa fins a l'antiga sitja, d'allà es girava pel canal per anar a trobar la carretera de Torregrossa, es passava per l'escorxador fins on ara hi ha el "xatarreró", es trencava pel camí de Sidamon i s'arribava altra vegada a la plaça Sant Jaume. Recorden la participació en aquesta cursa dels corredors locals Pepe Vergé Puig, Pepe el Calderer, i Solé Basan, fill de l'Angelina.

Posteriorment les curses van tenir lloc al camp de futbol. S'hi solien fer vint voltes. En aquestes hi havia participat el propi Joan Civit, que havia arribat a guanyar la cordera, i també en Ramon Torres de l'Emília. Tot i que gairebé sempre guanyava un de Corbins —entenem que es tracta de Jaume Florensa— i el Faro de les Borges Blanques.

El primer premi era un corder i recorden que els pollastres estaven penjats d'una barra o cinta. També es donaven primes de 10 i 50 pessetes i la tradicional ceba. Es corria amb pantalons curts i descalços o bé amb espartenyas de betes. Aquestes curses es van deixar de fer cap a principis o mitjans dels anys 40.

Joan Civit també havia corregut a d'altres localitats com Vilanova de Bellpuig, el Palau o el Poal. Una altra modalitat de les curses a peu que es va desenvolupar va ser la dels desafiaments, molt comuns a les poblacions on hi havia bons corredors. El propi Joan Civit ens parlava i explicava les curses que havia fet en sortir de missa reptant un motoret que hi havia d'aquells que abans s'anomenava "Mosquito".

Joan Civit. Miralcamp, 25 de gener de 2012.

Mollerussa

Dues referències a afegir al que vam publicar respecte a Mollerussa a l'anterior número de la revista *Mascañà* i al qual ens remetem.³⁴

La més antiga correspon al que el diari *La Publicidad* de Barcelona publicava l'any 1899 anunciant la celebració del cós de la cordera per la festa major: "Habrà funciones religiosas, cucañas, corrida de la cordera y otras diversiones."³⁵

Una altra, i molt important, és la que publicà el diari *El País* de l'any 1931 fent referència al desplaçament del Club Femení i d'Esports de Lleida a Mollerussa per realitzar un festival atlètic d'exhibició i promoció de l'atletisme femení i amb la mirada posada en els I Campionats de Catalunya d'atletisme femení a celebrar a Barcelona. Explica que l'exhibició atlètica va ser tot un èxit:

El próximo domingo realizará su segunda exhibición el equipo atlético femenino del Centre Sports de Lleida. Marchará a Mollerussa donde se propone realizar toda clase de ejercicios de atletismo.

Se trata sencillamente de un acontecimiento deportivo el que habrá en el Campo de Mollerussa. Sabemos que el equipo atlético femenino del Centre de Sports, es una cosa muy seria, después de los entrenamientos a que ha sido sometido.

Además, se desplazará también la sección atlética de hombres para dar al festival deportivo el máximo margen atlético.

³⁴ Vegeu l'article de J. SUAU CASTRO, "Aproximació històrica a l'evolució de les curses a peu a la ciutat de Mollerussa".

³⁵ *La Publicidad*, núm. 7.896 (11 de maig de 1899), p. 3.

Creemos que con todos estos alicientes y los precios populares que rigen en Campo del Mollerusa se verá sumamente concurrido.³⁶

Ayer se desplazó a Mollerusa, el equipo femenino atlético del Centre de Sports de Lleida. También marchó el equipo de hombres.

Ambos rivalizaron en los ejercicios atléticos de toda clase, que los vecinos de Mollerusa presenciaron en su mayoría.

Felicitemos al Centro de Sports de Lleida por estas manifestaciones deportivas que están obteniendo un gran éxito.³⁷

Torregrossa

Rosa Solsona, de cal *Marxantet*, recorda com el darrer dia de la festa major hi havia lloc per fer curses i diversos jocs esportius.

Per la nostra part hem trobat a l'arxiu Arenys, a l'Institut d'Estudis Ilerdencs, els programes de festa major de 1952 i 1953 en què s'anunciaven els tradicionals Còssos i festivals atlètics. En el primer d'ells deia:

Sensacional festival atlético, con la participación de los Campeones de Cataluña y España, Bonaventura Baldomá, Luís García "Paganini", Ramón Peñaranda y el equipo de la A. Deportiva Antorcha, campeón de Cataluña. Se harán los típicos "cosos" y los cohetes bomboneros.

Vallverd

Josep Maria Prenafeta Lloret ens explicà que havia vist i presenciat la celebració d'aquestes curses a Vallverd per dins del poble i ens donà raó d'un corredor que sembla que les guanyava gairebé totes abans de la Guerra Civil anomenat Juanito Roca Balcells de cal *Bola*. Un germà seu també n'havia corregut però no era tan bo. Es tractava de Josep Roca Balcells, el Pepito de Cal Bola. També va córrer un dels fills d'en Juanito però no va arribar a ser tan bo com el pare. Ens explicà l'anècdota que un dia en Juanito i el seu germà van anar amb el carro a vendre melons a Tàrrega i es van assabentar que en un poble de la vora hi feien cursa. Li va dir al seu germà que s'esperés venent els melons que ell en un moment tornava. I així ho va fer acompanyat de la cordera al coll. També mencionà la celebració de

curses al Castell del Remei i una altra que anava des de la Granja Sant Vicenç Ferrer fins l'església.

Vilanova de Bellpuig

En l'entrevista realitzada, Manuel Macià Rulló i Marià Fontova ens contaven que havien presenciat aquestes curses. Primerament es feien pels carrers del poble. Concretament sortien de la plaça de l'Anjua i anaven pel carrer Major, tornant pel carrer Sant Martí, ja que, a part d'aquests dos carrers, els altres estaven "fets un desastre".

Aquestes curses eren típiques i tradicionals per la festa major del poble. Venien de Barcelona i d'altres indrets amb tartanes i carros i hi havia molta expectació.

Posteriorment van tenir lloc al camp de futbol on feien unes 25 o 30 voltes. Es va parar per la Guerra Civil però després van tornar a fer-se. Amb les bicicletes es va acabar tot.

Recorden que venia Ramon Bellmunt i el Pitxell (es refereix a Bonaventura Tilló), els dos d'Arbeca. Aquest últim era més gran que Bellmunt i fins i tot diuen que l'havia arribat a entrenar. Recorden que per córrer ho feia amb uns calçotets llargs que li arribaven fins als turmells. També recorden haver vist bastants anys després Gregorio Rojo, que llavors era de l'Espanyol, i a Francisco Cases, de Bell-lloc, que era del Barça. Cal recordar Josep Rulló de cal *Carletes* com un dels grans corredors locals mencionat anteriorment.

Vila-sana

Diverses persones i corredors entrevistats ens han explicat que, efectivament, existien aquestes curses a Vila-sana. Tal és el cas de Josep Teixidó i del seu padrí, o bé de Josep Clèries i del seu pare a finals del segle XIX i inicis del XX.

No voldríem acabar aquesta article sense pensar que els còssos, gairebé desconeguts per bona part de la gent, van formar part de l'orgull popular, ja que van néixer del poble per al poble, en plena expressió d'un esport rústic senzill capaç d'omplir d'ambient lúdic i festiu les dates més assenyalades de la nostra comarca.

No ens podem oblidar del que un dia va fer i ser cultura i tradició.

³⁶ *El País*, núm. 15.103 (21 d'agost de 1931), p. 2.

³⁷ *El País*, núm. 15.105 (24 d'agost de 1931), p. 2.